

TALABA YOSHLARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISHNING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Ochilova Orasta Zafar qizi

Iqtisodiyot va pedagogika NTM universiteti magistri

Turobova Maxbuba Alisherovna

Iqtisodiyot va pedagogika NTM universiteti dotsent v/b

Annotatsiya. Mazkur maqolada talaba-yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Mustaqil fikrlashning shaxs rivojida o'rni, uning kognitiv jarayonlar — idrok, tafakkur, xotira va tasavvur bilan bog'liqligi ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, talabalarda mustaqil fikrlashni shakllantirishga ta'sir etuvchi psixologik va pedagogik omillar, motivatsiya, ijtimoiy muhit hamda zamonaviy ta'lim metodlarining ahamiyati ochib berilgan. Maqolada muammoli ta'lim, tanqidiy fikrlash va refleksiya metodlarining samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: mustaqil fikrlash, talaba-yoshlar, tafakkur, motivatsiya, psixologik omillar, ta'lim metodlari, tanqidiy fikrlash, refleksiya.

Аннотация. В статье рассматриваются психологические особенности формирования самостоятельного мышления у студентов. Раскрывается значение самостоятельного мышления в развитии личности, его связь с когнитивными процессами — восприятием, мышлением, памятью и воображением. Проанализированы психологические и педагогические факторы, влияющие на развитие самостоятельного мышления у студентов, а также роль мотивации, социальной среды и современных образовательных методов. Обоснована эффективность проблемного обучения, технологий критического мышления и рефлексии в образовательном процессе.

Ключевые слова: самостоятельное мышление, студенты, мышление, мотивация, психологические факторы, методы обучения, критическое мышление, рефлексия.

Annotation. This article analyzes the psychological characteristics of developing independent thinking among university students. The role of independent thinking in personal development and its connection with cognitive processes such as perception, thinking, memory, and imagination are scientifically examined. The study highlights psychological and pedagogical factors influencing the formation of independent thinking, including motivation, social environment, and modern teaching methods. The effectiveness of problem-based learning, critical thinking strategies, and reflection in the educational process is also substantiated.

Key words: independent thinking, students, cognition, motivation, psychological factors, teaching methods, critical thinking, reflection.

Zamonaviy ta'lim jarayonida talaba-yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatish ta'limning

eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mustaqil fikrlay oladigan shaxs faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirib qolmay, balki ularni tahlil qiladi, yangidan-yangi g'oyalar yaratadi va muammolarga kreativ yondashadi. Psixologiya fani talabalarda mustaqil fikrlashning shakllanish mexanizmlarini, unga ta'sir qiluvchi omillarni va pedagogik jarayonda qo'llanilishi mumkin bo'lgan metodlarni chuqur o'rganadi.

Bugungi dunyo miqyosida ijtimoiy-siyosiy hayot, kishilik taraqqiyotining ayni bosqichi shundayki, endi unda harbiy qudrat emas, balki intellektual salohiyat, aklidrok, fikr, yangacha texnologiyalar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yoshlarga mustaqil ijodiy fikrlashni o'rgatsak, ular kelajakda o'z oldilaridagi muammolarni ijodiy hal qilib, xalq xo'jaligining rivojlanishi, respublikamizning ilg'or texnologiyali jahon davlatlari qatoridan munosib o'rin egallashiga hissa qo'shadilar.

Zero, mustaqillikni tarbiyalash - bu faqat keng qamrovli yondashuvni talab qiladigan ilmiy muammo bo'lib, mohiyatan ijtimoiy psixologik vazifadir. Mustaqillik insonning o'z xatti-harakati uchun javobgarlik bilan uzviy bog'liq. Inson o'zi ongli ishtirok etgan harakati uchun javob berishi mumkin.

Mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanmagan yoshlar kim nima desa, qo'shib ketaveradigan, Chingaz Aytmatov tili bilan aytganda «manqurtlar»ga aylanib qoladilar. Xuddi ana shu mustaqil fikri rivojlanmagan yoshlar, o'smirlar turli xil aqidaparastliklarning, diniy ekstremizm va fundamentalizm kabilarning qurboni bo'lib qolmokdalar. Shuning uchun ham shaxs psixologiyasi va fikrlash tarzida erkinlik va mustaqillikning bo'lishi ijtimoiy muammodir.

Fan va texnikaning bugungi jadal rivoji, yangacha ta'lim texnologiyalarining o'quv jarayoniga joriy etilayotganligi ziyolilar oldiga yoshlarni mustaqil fikrlashga imkon beruvchi eng qulay va oqilona o'quv jarayo-nini tashkil etish muammosini qo'ymokda. Bu psixologiya hamda didaktikada ta'lim jarayonining o'zida o'quvchilarda bilish faolligani va mustaqilligani ortirish masalasini har qachongidan dolzarb qilib qo'ymoqtsa va fanda bu boradagi maxsus tadqiqotlar paydo bo'ldi. Bu tadqiqotlar orasidan B.P.Yesipov, M.N.Skatkin, I.Ya.Lerner, A.M.Matyushkin, P.I.Pidkasistiy, N.A.Polovnikova, I.V.Kuxarev, M.G.Davletshin, V.M.Karimova, R.I.Sunnatova, R.N.Tojiboyeva va boshqalarning ishlarini ko'rsatish mumkin.

Mustaqil fikrlash tushunchasi va uning psixologik asoslari. Mustaqil fikrlash – bu shaxsning o'z bilim va tajribasiga asoslanib xulosa chiqarish, qaror qabul qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatidir. Psixologik nuqtai nazardan mustaqil fikrlash quyidagi jarayonlar asosida shakllanadi:

- 1) Idrok – muhitdan kelayotgan axborotni ongli ravishda qabul qilish.
- 2) Tafakkur – qabul qilingan axborotni qayta ishlash, tahlil qilish va umumlashtirish jarayoni.
- 3) Xotira – avval o'zlashtirilgan bilimlarni saqlash va zarur paytda qayta tiklash.
- 4) Tasavvur – yangi g'oyalar yaratish, alternativ yechimlar topish jarayoni. Mazkur jarayonlar uyg'un holda shakllanganda talaba mustaqil fikrlay oladigan faol subyektga

aylanadi.

Talabalarda mustaqil fikrlashni shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillar. Mustaqil fikrlash rivojiga bir qator psixologik va pedagogik omillar ta'sir qiladi:

- Motivatsiya – o'qishga bo'lgan ichki qiziqish mustaqil fikrlashning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

- Shaxsiy faollik – talabaning mustaqil izlanishga, savol berishga va muammolarni hal qilishga bo'lgan tayyorligi.

- Ijtimoiy muhit – o'quv jarayonidagi muloqot, guruhdagi faol atmosfera, o'qituvchi bilan samarali kommunikatsiya.

- Ta'lim metodlari – interfaol metodlardan foydalanish, muammoli vaziyatlar yaratish, mustaqil topshiriqlar berish. Ushbu omillarning uyg'unlashuvi talabaning tafakkur jarayonlarini faollashtiradi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda qo'llaniladigan psixologik-pedagogik metodlar

1. Muammoli ta'lim metodi – talabalarga real hayotiy vaziyatlar asosida muammo qo'yiladi va uning yechimini mustaqil topish talab etiladi.

2. Evristik suhbat – o'qituvchi savollar berib talabaning mantiqiy fikrlashini faollashtiradi.

3. Tanqidiy fikrlash texnologiyalari – "Klaster", "Baliq skleti", "Insert", "Aqliy hujum" kabi metodlar mustaqil tahlil va g'oya yaratish ko'nikmalarini kuchaytiradi.

4. Refleksiya – talaba o'z fikri va faoliyatini tahlil qilib boradi, bu esa metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Mazkur metodlar talaba ongida mustaqil fikrlashning kuchayishiga, o'z fikrini asoslash va himoya qilish qobiliyatlarining boyishiga xizmat qiladi. Talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish – zamonaviy ta'limning strategik maqsadlaridan biridir. Bu jarayon psixologik jihatdan murakkab bo'lib, shaxsning idrok, tafakkur, xotira va tasavvur kabi asosiy kognitiv jarayonlariga tayanadi. Mustaqil fikrlashni shakllantirishda motivatsiya, ijtimoiy muhit, interfaol ta'lim metodlari va o'qituvchining pedagogik mahorati muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon tizimli yondashuv asosida tashkil etilganda, talabalarda kreativlik, tanqidiy fikrlash, muammolarni mustaqil hal qilish kabi zamonaviy kompetensiyalar shakllanadi.

Talabalarning o'quv faoliyatini boshqarish, bunday faoliyatda talabalarning ichki psixik imkoniyatlari toliq royobga chiqarishiga erishish, o'quv faoliyatini o'quvchi uchun ijobiy his-tuygular manbasiga aylantirish zarurati muloqot motivatsiyasining tadqiq etilishini taqozolaydi. Bu sohadagi ilmiy tadqiqotlar psixologiya fanini yangi, tadbqiqiy salohiyati yuqori bilimlar bilan boyitishgagina emas, balki pedagogik faoliyat amaliyoti, o'qituvchi - talaba, talaba ota-ona munosabat tizimlarida talabalarning o'quv faoliyati muammolari atrofida vujudga keluvchi destruktiv nizolarning oldini olishga va bartaraf etishga xizmat qiluvchi yondashuvlarning amaliyotda royobga chiqarilishi uchun muhim ahamiyatga egadir

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Davletshin M.G., To'ychiyeva S.M. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002.
2. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya: Psixologiya mutaxassisligi uchun darslik. –T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2010. –544 bet.
3. G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi. –T.: “Noshir” nashriyoti, 2011.
4. Sh.R.Baratov, L.Y.Olimov, O.R.Avezov Psixologiya nazariyasi va tarixi. –T.: "O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2019. –510 bet.
5. Sobirova D.A. Sotsial intellektning psixologik asoslari. Monografiya –T.: “Fan” nashriyoti, 2019. – 152 bet.
1. 6. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA’SIRIDA SODIR BO ‘LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G ‘OYALAR, 1(2), 52-58.
2. Nomozov Xurshid Shavkat o’g’li. "YOSHLARNING IJTIMOYILASHUVIDA INTERNET TARMOQLARINING O’RNI." Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari 5.2 (2025): 27-31.
3. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA’SIRIDA SODIR BO ‘LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G ‘OYALAR, 1(2), 52-58.
4. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O’G’LI. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G ‘OYALAR 1.2 (2024): 48-51.
5. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O’G’LI "AXBOROT XURUJINING O’SMIRLAR HAYOTIGA TA’SIRI." QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI (2023): 1285-1287.
6. Nomozov, Xurshid. "JAMIYAT IJTIMOYILASHUVIDA INSTITUTLARI O’RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O ‘RNI." ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION 1.2 (2024): 83-88.
7. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOY FUNKSIYASI." TAMADDUN NURI JURNALI 1.64 (2025): 253-255.
8. Номозов, Х. "ИНТЕРНЕТ-МАКОН ТАЪСИРИДА СОДИР БЎЛАЁТГАН НЕГАТИВ ИЖТИМОЙЛАШУВ ШАКЛЛАРИ." Философия и право 26.3 (2023): 232-235.
9. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." Farg'ona davlat universiteti,(3) (2023): 67-67.
10. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJI VA OGOHLIK TUSHUNCHASI MAZMUN-MOHIYATI." CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES. Vol. 1. No. 7. 2026.

11. Nomozov Xurshid. "AXBOROT JAMIYATI: SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI;(FALSAFIY TAHLIL QILISH)." CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES. Vol. 1. No. 7. 2026.
12. Ruziboev Dilshod A'Zam. "TOURISM POWER OF UZBEKISTAN." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.5 (2021): 215-222.
13. Ro'ziboyev, Dilshod. "QASHQADARYO VOHASIDA QORAKO 'LCHILIKKA BO 'LGAN E'TIBOR." TAMADDUN NURI JURNALI 9.60 (2024).
14. Ro'Ziboyev, Dilshod A'Zam O. "QASHQADARYO VILOYATIDA CHORVACHILIKNING IQTISODIY HAYOTDAGI O 'RNI VA SOVET HOKIMIYATINING CHORVA OZUQASI SIYOSATI." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.11 (2022): 1008-1016.
15. Рўзібоев, Дилшод Аъзам Ўғли. "XX АСРНИНГ БИРИНЧИ ЯРМИГАЧА БЎЛГАН ДАВРДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЧОРВАЧИЛИКНИНГ АҲВОЛИ." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.3 (2022): 943-952.
16. Ruziboev Dilshod A'Zam. "TOURISM POWER OF UZBEKISTAN." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.5 (2021): 215-222.
17. Niyazov Sobirjon. "EKOESTETIK TAFAKKURNING GNOSEOLOGIK JIHATI VA PRAKSIOLOGIK QIYMATI." SHOKH LIBRARY (2025).
18. Niyazov Sobirjon. "EKOESTETIK TAFAKKURNING NAZARIY JIHATLARI VA PRAKSIOLOGIK AHAMIYATI." TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 1.5 (2025): 140-146.
19. Ниёзов, С. С. "Перспективы развития экотуризма в Узбекистане." Актуальные вопросы гуманитарных наук: теория, методика, практика. 2022.
20. Максадова, Мехринисо Сайхановна. "ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА." Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов 5 (2018): 43-44.
21. Sayxonovna, Maksadova Mekhriniso. "PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MODERN PRIMARY SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL TRAINING." ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071 11.04 (2022): 15-20.
22. Sayxonovna, M. M. (2022). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MODERN PRIMARY SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL TRAINING. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071, 11(04), 15-20.
23. Maksadova, Mehriniso. "INTEGRATION OF YOUNG TEACHERS INTO THE PROFESSIONAL ENVIRONMENT." International Journal of Artificial Intelligence 1.2 (2025): 1117-1121.
24. Максадова, Мехринисо Сайхановна. "ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ." Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов

3 (2015): 105-108.

25. O'G'LI, ABDULLAYEV XURSHID MUXTOR, and KENJAYEV ZARMAMAT. "AXBOROTNING JAMIYATDAGI O'RNI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari* 5.2 (2025): 32-34.

26. Kenjaev, Zarmamat. "POLITICAL CULTURE: THE BASIS OF STATE STABILITY AND WELL-BEING OF CITIZENS." *НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: СОХРАНЯЯ ПРОШЛОЕ, СОЗДАЁМ БУДУЩЕЕ*. 2021.

27. Kenjaev, Zarmamat Tuymurodovich. "The issue of the formation the political culture of young people in the context of pluralism." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 822-825.

28. Kenjaev, Z. T. (2021). The issue of the formation the political culture of young people in the context of pluralism. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 822-825.

29. Nurillayevich, Omonov Bahodir. "GLOBALLASHUV SHAROITIDA MA'NAVYIY-MAFKURAVIY TAHDIDLARNING KUCHAYISHI VA UNGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH ZARURIYATI." *Conferences*. Vol. 1. No. 3. 2025.

30. Nurillaevich, Omonov Bakhodir. "MANIFESTATIONS OF THE ANCIENT ECOLOGICAL WORLDVIEW." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 6. 2025.

31. Омонов, Баходир Нуриллаевич. "ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ." *International Journal American Journal of Modern World Sciences* 2.11 (2025): 61-73.

32. OMONOV, Baxodir. "ETNIK NIZOLARNING MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI GEOSIYOSIY MUNOSABATLARIGA TA'SIRI." «*ACTA NUUZ*» 1.1.1 (2025): 164-166.